

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1993.1.07>

Mall REINOLD*

TUNTUD JA TUNDMATU JOHANNES LINNANKOSKI

Soome kirjanduse tutvustamisele on Eestis olulist tähelepanu pööranud ja meil on häid tõlkeid hõimurahva loomingust. Vajame aga lisaks olemasolevatele üha uusi väljaandeid nii soome nüüdiskirjandusest kui ka klassikast, sest viimane vajab sageli taasavastamist.

Nii on soome sajandi alguse ühe jõulisima kirjandussetulija Johannes Linnankoski looming (oli populaarne ka Eestis) meie noorele ja keskmisele põlvkonnale juba tundmatu. Põhjus on selles, et Linnankoski teoseid pole eesti keeles avaldatud üle viiekümne aasta.

Johannes Linnankoski tõsis soome kirjanduse juhtivate nimede hulka kohe esikteosega, piibliainelise draamaga «Igavene võitlus» (1903). Teos sai erakordse tähelepanu ja soosingu arvustuses (O. Kallio, E. Aspelin, E. Leino jt.). Julge ainevalik ja aatelisus, näidendi sügav dramatism ja dünaamilisus ilmutasid tugevat kirjanikuisiksust. Maailma vanima perekonna lugu Moosese I raamatu 3. ja 4. peatükis — Aadama ja Eeva väljaajamine paradüümsist ning Kaini ja Aabeli vennatapani viinud konflikt — oli kunstnikke erutanud ja neile viljastavalt mõjunud sajandeid. Kirjanduslikke eeskujusid on leitud J. Linnankoski teoselgi, seda John Miltoni «Kaotatud paradüüsi» ja eriti George Gordon Byroni «Kaini» näol, esile on tõstetud Linnankoski sügavalt isikupärast lähenemist ainele.¹ Linnankoski Kain on teovõimas ja otsiva vaimuga, samas eksiv ja kannatav inimene, kelles peegeldub kirjaniku enese vastuolulisi karakterijooni, temas on «oma verise rinna sõnaks naelutamist».² Draamas on ühtlasi antiikmüüdi kasutust: Kainile on omistatud Prometheuse võimed. Draama arengu seisukohalt on oluline Kaini dialoog Lutsiferiga. See sisaldab autori veendumuse: inimene peab oma elu looma ise vääriliseks just maa peal. Oma jõudu tunnetav Kain on valmis (eneses peituva Lutsiferi sunnil) trotsima Jumalatki, sest inimene on maailma valitseja³, edasi ilmuvad juba üliinimese ambitsioonid: «Mina olen maailma valitseja».⁴ Konflikt alalhoidliku vennaga (selles ei puudu armukadedusmotiivgi) kulmineerub ohverdamisstseenis: Jumal pole vastu võtnud end vennast kõrgemaks pidava Kaini ohvriandi. Raevunud Kain tapab Aabeli. Isa neab Kaini ära. Järgneb kõrbetee, Kainil märk otsal, saatjaks armastav naine. Autor jätab oma kangelasele siiski lootuse teenida andeksandi kannatuste läbi. Lutsiferi ja Miikaeli — suurte sümbolite kaudu osutab autor aga igavesele võitlusele hea ja kurja vahel inimeses. Näidend on uusromantismi ilmekaid avaldusi, täis sümboolikat ja allegooriat, unenägusid, romantilisi kujutluspilte ja pateetilist sõnastust, proosatekst vaheldub rütmiproosa ja värsiga. Teost on siiski küpsemaks peetud ideede sügavuse poolest, kuigi ta mõjus värske romantilise puhanguna kunstiliseltki.

* Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Estonia pst. 7, EE-0105 Tallinn, Estonia.

¹ Anttila, A. Johannes Linnankosken «Ikuinen taistelu». Porvoo, 1922, 93—145; Kallio, O. Uudempi suomalainen kirjallisuus. II. Porvoo, 1929, 265—266.

² Linnankoski, J. Vähä katkismus. — Rmt.: Kootut teokset. III. Porvoo; Helsinki, 1952, 656.

³ Linnankoski, J. Igavene võitlus. Viljandi, 1905, 84. Vt. ka Lappalainen, P. Kansanvalistajan kaunokirjallinen sensaatio. — Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja. Helsinki, 1971, 25, 57—71.

⁴ Linnankoski, J. Igavene võitlus, 93.

Soome Kirjanduse Selts kroonis «Igavese võitluse» üksmeelselt I auhinna ja 1000 margaga. Samal ajal vajas selgitamist, kes oli peidus Johannes Linnankoski varjunime taga. Teose loojaks peeti «suurt tundmatut», kelleks sai olla kas põhjaliku kirjanduslik-filosoofilis-esteetilis haridusega isik või mõni juhtiv kirikutegelane.⁵

Varjunime omanikuks osutus Lõuna-Soome ajalehe «Uusimaa» toimetajana aktiivselt tegutsenud Vihtori Peltonen (1869—1913), kes pärines põlisest piiblisõna austavast talupojaperest Porvoo lähedalt Askola vallast Vakkolast.⁶ Õpingud Jyväskylä seminaris katkesid õpilaste ja õpetajaskonna konfliktitõttu, järgnes intensiivse enesetäiendamise ja eneseleidmise periood. Ajalehtedele kaastöö saatmisest jõudis võimekas noormees (ka kirjastaja Werner Söderströmi toetusel) «Uusimaa» toimetaja kohani Porvoos.

V. Peltonen oli tõeline aatemees ja rahvavalgustaja, kellele südame lähedane soome rahva tulevik ja haridus. Ümbruskonnas, kus elanikkonnas $\frac{2}{3}$ rootslasi, propageeris ja realiseeris ta soome ühiskooli ideed, soome seltsi ja põllumajandusseltsi loomist, oli osava ja sütitava kõnemehega vaimse ja ka majandusliku elu innustaja.

Ajakirjanikuna oli V. Peltonen juba avaldanud üle 400 artikli, lühemaid ja pikemaid proosapalu, teose «Salon lapsia» («Salo lapsed»; 1900) ja tähelepanuväärse raamatu «Puhetaito» («Kõnekunst»; 1901). V. Peltose nime all ilmunut tunti mõnevõrra ka Eestis, nagu kirjutist «Kuidas lastest kõlblikke inimesi kasvatatakse» (ajalehes «Uus Aeg», 1900) ning paari ilukirjanduslikku pala.⁷

Edukast toimetajatööst loobus V. Peltonen 1899. aastal ja asus koos abikaasaga Turu lähedale maaüksindusse. Ta oli seadnud eesmärgiks omandada põhjalikumaid teadmisi filosoofiast, usu (uskude) ajaloost (F. Nietzsche, H. Spenceri jt. teosed), esteetikast, kultuuri- ja kunstiajaloo, kirjandusloost (G. Brandes jt.). Kasutada olid tal Turu linna raamatukogude rikkalikud fondid. V. Peltose märkmed sisaldavad mitusada nime maailmakirjanduse esindajailt antiigist tema kaasajani (H. Ibsen, L. Tolstoi jt.). Enesestmõistetavalt kuulus siia soome kirjanduse hea tundmine. Peale selle omandas ta rootsi ja saksa keele. Tõlketöös ja keeleõpinguis abistas teda ka abikaasa Ester, kes lisaks saksa keelele oskas veel inglise keelt. Kogu Peltose tegevus oli koondunud kirjanikukutseks valmistumisele. Märkimisväärne on endale «Väikese katekismuse» loomine, kus oli mõtteid kirjandusest kui kunstist, kunstniku suhtest oma ajaga ja stiiliküsimustest.

1903. aastal ilmunud «Igavene võitlus» oli kauase kavatsuse tulemus, millel juba varasemaid variante. Kirjanikuteed soovis Peltonen alustada täiesti tundmatuna, et eelnev tegevus ta teoste hindamist ei mõjustaks. Varjunimeks võttis ta oma ristinimest (Johan Viktor) esimese nime ja lisas sellele kodukandis oleva kose nime.

Soomes on esiknäidendit lavastatud. Soome Rahvusteatis lavastas draama kuulus Ida Aalberg, kes ühtlasi mängis Lutsiferi osa.

Eestis tutvustati näidendit 1904. aastal ajalehes «Uus Aeg» soome näitekirjanduse ülevaates, kus rõhutati, et kirjutajaks on «terav maailmakirjanduse tundja» ja «anderikas isik».⁸ Teose avaldas 1905. aastal Viljandis raamatukaupmees Hans Leokese kirjastus (H. Leoke oli autorilt avaldamise ainuloagi hankinud), tõlge Soomes agronoomihariduse oman-

⁵ Anttila, A. Johannes Linnankosken «Ikuinen taistelu», 220.

⁶ Eluloolisi andmeid: Anttila, A. Vihtori Peltonen — Johannes Linnankoski. Elämä ja toiminta. I. Porvoo, 1921; II, 1927; Mäitälä, L. Elämän tulipunakukka. Vihotri Peltonen — Johannes Linnankoski. Porvoo, 1979.

⁷ Nagelmaa, A. Johannes Linnankoski ja eesti lugeja. — Looming, 1969, 10, 1581.

⁸ Uus Aeg, 1904, 4. ja 5. jaan.

danud Ado Johannsonilt. Aarne Anttila on tõlke sujuvuse ja hoolsusega rahul.⁹ Arvustusi teose ilmumisele ei järgnenud. Küll aga rõhutas Johannes Aavik 1908. aastal: «Linnankoski draama «Igavene võitlus» on väga algupäraline Soome kirjanduses ja avaldab esimesel lugemisel suurt ideede jõudu.»¹⁰

Linnankoski järgmine uusromantiline teos «Laul tulipunases lillest» (ka armastuse ülemlauluks nimetatud romaan) ilmus 1905. aastal ning pärjati samuti Soome Kirjanduse Seltsi auhinnaga. Romaani suurmenu üheks põhjuseks võib pidada inimese igavest romantika-, vabadus- ja ilujanu. Kai Laitinen tunnistab romaani soome esimeseks bestselleriks.¹¹ J. Linnankoski «Laul tulipunases lillest» oli enne Mika Waltari ja Väinö Linna edu Soome müüdavaim teos ja välismaal tunti Elias Lönnroti koostatud «Kalevala» järel järgmisena Linnankoski kirjanikunime. Romaan on tõlgitud 19 keelde. Rootsisis on selle ainel tehtud ka film.

Mitmed arvustajad ja uurijad on romaanis näinud Don Juani soome varianti. Teose peategelaseks on isatalust tüliga lahkunud vabadusjanuline parvepoiss Olavi, kes mööda kaunist Soomemaad rännates nopib armastuse õisi. Olavi on sealjuures ümbritsetud romantilise säruga, ta on esimene töös, uljas ja mehine. Teatavasti oli parvepoisitüüp soome elus — kirjanikul on eneselgi parvepoisikogemusi ja Olaviski on kirjanikku ennast — ning kirjanduses (näiteks T. Pakkala «Tukkijoella», eesti keeles «Parvepoisid») populaarne ja sobis kangelase võrdkujuks. Meenutatagu, et August Gailit on oma kuulsa «Toomas Nipernaadi» alustanud parvepoisinovelliga.

Olavi on väga loodustundlik, suure sisemise soojuse ja sõnaosavusega. August Palm on öelnud tabavalt: «Selles Don Juanis on samal ajal luuletajat, kangelast ja loodusfilosoofi.»¹² Seetõttu temasse peadkaotavalt armutaksegi. Ei paindu ainult uhke Küllikki ja just teda igatseb Olavi endale naiseks. Järgnevad kangelase sisemised heitlused ja uueneda püüdmine.

Romaani esimeses osas on Linnankoski romantik ja lüürik, siin on noorusvärskest ja hoogu, värvi, heli ja liikumist, siin elab ja hingab loodus. Realiseerunud on kirjaniku mõtted: «looming ei vaja mitte külma mõistust, vaid tulist elu», «[looja] kuulgu rohu kasvamist, mõistku lindude keelt».¹³ Kangelase viimisel kohustuste ja vastutuse mõistmiseni on psühholoogiliselt mõjusate osade kõrval neidki, kus kumab läbi moraalse sõnumi sihteadlikkuse. Hingevapustuste, alateadvuse ja minevikuarvudega heitlemise kaudu laseb autor sangaril lõpuks rahuneda oma rajatud kodus, õnnelikuna vastsündinud poja ja ülesharitud uudismaa üle. Viljo Tarkiainen on näinud Olavi arengus — peale kirjaniku isiklike kogemuste kajastuse — sädelevat vaadet rahvale omasest pooleldi tõelisest, pooleldi romantilisest mõtte- ja tundemaailmast.¹⁴ Ilmekates kangekaelsetes soome vanameestes, hell-armastavas emas ja ões, õrnades neiukujudes ja looduspiltides on kirjanikule lähedast ainet kodust, noorusaastaist, kodukülamaastikust. Stiililt on teos väga kujundlik, voogav ja laulev. Oht-rasti on kirjanik kasutanud personifikatsiooni ja süboleid, muinasjutu- elementi ning rahvale lähedast laulu. Ja tunnetades enese rahvalähedust, on kirjanik oma teosegi lauluks nimetanud.

⁹ Anttila, A. Johannes Linnankosken «Ikuinen taistelu», 224.

¹⁰ Aavik, J. Vaatlused Soome uuema kirjanduse üle. — Kirjandus ja teadus. «Õiguse kaasanne», 1908, 8, 61.

¹¹ Laitinen, K. Suuren kansankuvauksen aika. Suomen kirjallisuuden historia. Helsinki, 1981, 332.

¹² Palm, A. Johannes Linnankoski: Laul tulipunases lillest. — Eesti Kirjandus, 1928, 3, 162.

¹³ Linnankoski, J. Vähä katkismus, 656.

¹⁴ Tarkiainen, V. Suomalaisen kirjallisuuden historia. Helsinki, 1934, 285.

Eestis avaldati 1906. aastal romaanist kaks tõlget korraga. «Postimehes» oli tõlkijaks Anna Prants, Viljandi «Rahvalehe» lisas A. Johannson. Samal aastal ilmus «Laul tulipunasest lillest» ka raamatuna. H. Leokese kirjastus Viljandis ilmutas teose taas 1912. aastal — romaan oli minev. 1924 on nimetatud toimetuse lisamärkuses V. Tarkiaise ülevaatele soome kirjandusest, et hetkel pole ühtegi Linnankoski teost saada.¹⁵ 1926 avaldati «Laul tulipunasest lillest», seekord Leet Jaaksoni (L. Jaagu) tõlkes, Tartus «Noor Eesti» kirjastuses. 1939 ilmus «Tapperi» kirjastuse väljaanne sama tõlkijaga ja Ernst Kollomi kujunduses. Koos ajalehelisidega on seda Linnankoski romaani Eestis avaldatud kuuel korral. Arvustused ja teose tutvustused on eriilmelised. Näiteks «Eesti Kirjanduse» peatoimetaja Jaan Jõgever pole üldse romaani süüvinud ja on üpris sapine: «Soome Don Juaniks nimetaksime meie seda juttu, kui me suure inglase haurahu rikkuda ei kardaks. [...] Byroni kõrgest mõttefennust, sellest, mis Byroni töösid suureks teeb, ei leia meie Linnankoski jutus õieti mitte midagi.»¹⁶ Pisut irooniat on ka J. Aaviku ütluses, et romaan meeldib iseäranis naisterahvastele just Don Juani tüübikujutuse tõttu.¹⁷ Samas tunnistab tema Linnankoski parvepoisitiübi jõulisust ja kirjaniku temperamentset ning hoogsat laadi. Siiski näib Aavik enam hindavat Juhani Aho peenemat stiili. Muuseas, J. Aho ja L. Linnankoski hindasid vastastikku teineteise loomingut kõrgelt. Võib nõustuda Abel Nagelmaaga, et parima analüüsi romaani kohta on Eestis kirjutanud 1928. aastal A. Palm.¹⁸ See on antud sügava sisseelamisega romaani, avab Linnankoski kunstnikupõhimõtteid, näitab kodusolekut soome kirjandusteadlaste kirjutistes, peatub teose tõlkelgi. Peale Byroni Don Juani oli soome arvustus (V. Söderhjelm, V. Tarkiainen, O. Kallio) võrrelnud Linnankoski teost teistegi romantiliste teostega, nii Selma Lagerlöfi «Gösta Berlingi saagaga» kui ka Knut Hamsuni loodustunnetusega. A. Palm kinnitab: «Kuid sellele vaatamata on kõnealune romaan nii ideelt, kompositsioonilt kui stiililt täitsa iseseisev ja samal ajal soome kirjanduses paremaid ja representeeritavamaid teoseid.»¹⁹ Tegu on tõepoolest igavese küsimusega: samale ainele, motiividele ja stiilikasutusele võib erinevaid kirjanikke juhtida ühelt poolt küll eelnev ainekult ja meeolult lähedane teos, teisalt võidakse lähedasele tulemusele jõuda sama ainet endas kandes ja ise uut luues, hoopiski mitte tundes teiste autorite samalaadset loomingut. Linnankoski teos kannab ehedat soomelikku pitserit.

Eestis on «Laulu tulipunasest lillest» mängitud teatriski. 1938. aastal lavastas selle Eesti Draamateatris Leo Kalmet (dramatiseering Heikki Välisalmilt, tõlge Nigol Andresenilt). Lavastusega ei oldud aga eriti rahul, leiti, et kaunis romaan võimaldanuks enamat. Osatäitjaid hinnati kõrgelt (V. Alev — Olev, A. Talvi — Küllikki), ühtlasi märgiti tugevat publikumenu.²⁰ Toredat edasiminekut näitlejatöös nähti 1941 sama teatri lavastuses.²¹ 1959 leidis «Laul tulipunasest lillest» tee isetegevuslavale.²² Tallinna Draamateater, lavastajaks Ilmar Tammur, mängis «Laulu...» taas 1967.²³ Nii on see romaan dramatiseeringuna meile ajas kõige lähemale tulnud.

¹⁵ Soome. Maa, rahvas ja kultuur. Tartu, 1924, 115 (toimetuse märkus).

¹⁶ Johannes Linnankoski. Laul tulipunasest lillest. — Eesti Kirjandus, 1907, 73. (Uued raamatud.)

¹⁷ Aavik, J. Vaatlused Soome uuema kirjanduse üle, 61.

¹⁸ Nagelmaa, A. Johannes Linnankoski ja eesti lugeja, 1584.

¹⁹ Palm, A. Johannes Linnankoski, 164—165.

²⁰ Soonberg, L. «Laul tulipunasest lillest» Draamateatris. — Uus Eesti, 1938, 25. nov.

²¹ W. M. [Mettus, Voldemar]. «Lauluga tulipunasest lillest». — Linna Teataja, 1941, 30. okt.

²² Kaasik, V. Isetegevuslaste esietendus. — Rahva Hääl, 1959, 17. mai.

²³ Jürisson, A. «Laul tulipunasest lillest». — Ohtuleht, 1967, 28. apr.; Org. V. «Laul tulipunasest lillest». — Rahva Hääl, 1967, 28. apr.

Kirjaniku teoste kronoloogias on 1907. aastast leida samuti huvitav jutustus: «Võitlus Heikkilä talu pärast». Võitlus — idee, mis iseloomustab kogu Linnankoski loomingut (A. Anttila jt.) — käib siin halastamatult mehe ja naise vahel, kellest üks oma joomakires on talu laostaja, teine talu käekäigu eest seisja. Ühtlasi tõuseb suureks kuriteo ja karistuse küsimus. Toimib linnankoskilik eetilise printsiipi: iga kuritegu peab saama karistatud.²⁴ Karistuse teenivad kõik kolm peategelast — nii naise mõrvar, naine ise kui ka tema noorusarmastatu, kes kuriteo sooritanud mõttes ja seepärast dostojevskilikes hingepiinades. Jutustus on kompositsioonilt ja stiililt kaheosaline, karmi realismi ja vahedat sõnakasutust sisaldav taluelu kujutamisel; tundeline, impressionistlikult kujundlik noorusarmastatu meenutusi ja nägemusi.

Eestis avaldati jutustus raamatuna Tartus 1914 (tõlkija Marie Tork). Linnankoski populaarsuse ja jutustuse põneva ülesehituse tõttu võib arvata elavat lugejahuvi.

Kirjanik ise sekkus veel kord aktiivselt ühiskonnaellu aastail 1905—1906, mil rahva vabadusvõitlusest eemalejäämine võimatu. Linnankoskile oli oluline soome rahva ja riigi edu, aga võõras poliitiliste parteide võitlus. Ta toonitas rahvast ühendavate ideede vajadust. Leevi Mäittälä on rõhutanud: «Soome oli ta tõeline partei ja soomlus ta poliitiline usk.»²⁵ Johan Vilhelm Snellmani, soome rahvusliku liikumise väljapaistva juhi 100. sünniaastapäeval valiti Linnankoski äsja asutatud Soomluse Liidu (1906) etteotsa kui selle aateline isa. Siia perioodi kuulub innustavaid kõnesid ja artikleid ideoloogilise ühtekuuluvuse, soome keele ja meele hoidmise vajadusest ning nimede soomendamise suuraktsioon.

Siis pöördus Linnankoski jälle järsult maaeraklusse ja sõitis Salosse oma kirjanikukutsumust järgides. Seal valmis näidend «Kirot» («Needused»; 1907), mis kajastab aastaid 1899—1905 Soome poliitilises elus, ka kogetud kibestumisi. «Kirot» on poliitiline allegooria sisemistest parteivõitlustest ja Venemaa survest peidetuna hõimusõdade ja poolmütoloogilise sisu varju.²⁶ Kunstiliselt on teos pisut kaootiline ja hõre, ent idee rahva üksmeele vajadusest vabadusvõitluses tõuseb rõhutatult esile.

Kirjaniku kunstiküpsemaks romaaniks ja soome klassika ehedaks pärlliks on üksmeelselt peetud 1908. aastal ilmunud romaani «Pagulased», mis on tõlgitud 12 keelde.²⁷ Teose saamislugu on uurijad Anttilast alates näinud üheselt. Nii oli kirjanik sihiteadlikult asetanud endale ülesande luua monumentaalne, üldinimlik ja psühholoogiline teos, mis sealjuures oleks sügavalt soomelik. See idee oli Linnankoskil süvenenud Euroopa-reisil, kus ta suuri elamusi sai Itaalias klassikalistest kunstiteostest.

«Pagulased» ongi teostatud väga täpsete ja nappide vahenditega, kindla vormitunnetusega, põhitähelepanu on koondatud inimpsüühikale. Siin puuduvad ulatuslikud kirjeldused, neid asendavad sündmused, pildid, tegelaste eneseväljendused ja rohke dialoog.

Teose peakangelane on vana talupoeg Juhan Uutela, kes auahneist tujudest ajendatuna naib enesele kolm korda noorema naise. Igivana teema pöördub dramaatiliseks: teadasaamine, et noorik ootab last teiselt mehelt, tekitab Uutelast sügava vapustuse ja hingeheitluse, mis raevukast kättemaksuhoost taltub ajutise tasakaaluni, lapse ilmale tulekul uue ahastava meeletuseni tõuseb ja surivoodil lõpprahnemise saavutab. Peamine ses heitluses on solvatud au küsimus. V. Tarkiainen on sõnanud:

²⁴ Johannes Linnankoski. — Rmt.: Aleksis Kivesta Martti Merenhaaman. Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja. Porvoo; Helsinki, 1954, 375.

²⁵ Mäittälä, L. Elämän tulipunakukka, 130.

²⁶ Koskimies, R. Johannes Linnankoski. — Rmt.: Suomen kirjallisuus. IV. Helsinki, 1965, 502.

²⁷ Haltsonen, S. Suomalaista kaunokirjallisuutta vierailta kielillä. Helsinki, 1961, 22—104.

«Kõvemast aimest ei ole ükski soome kirjanik voolind oma talumees-kangelast kui Linnankoski siin ja seepärast selle murdumises on midagi klas-siliselt sangarlikku.»²⁸ Sest surivoodil lepib Uutela mõttega: tema pole kohtumõistja ja teiste inimeste saatuse üle otsustaja. Linnankoski on selles romaanis viinud kõige kaugemale oma idee enesevõitmise tähtsusest ja andeksandmise suurusest.

Lisaks Uutela meisterlikult väljatöötatud karakterile loob kirjanik veenva pildi kogu painavais hingeipiinades taluperest. Põgenikud, kes häbi ja süütunde pärast Häme kaunilt ja rikkalt maastikult Savo kehve-matele aladele rännanud, ei suuda põgeneda iseenese eest. Üksnes noo-ruke naine ei piinle, ja see on psühholoogiliselt hästi edastatud, põhi-süüdlane nagu ei tunnegi oma süüd (või kas tal seda oligi, sellise mõt-teni jõuab lõpuks ka vana Uutela). Uuenenud realismi võimalusi tunne-tanud, on Linnankoski valinud «Pagulaste» puhul realistliku kujutamis-meetodi. Selle talupojaromaani tugevus on psühholoogilises kujutamis-osavuses, dramaatilisuses, üldinimlikes ideedes ja huvitavates karakteri-tes, Savo ja Häme eripära ja inimeste maalingutes, kus ei puudu ka huu-mor, ning dünaamilises stiilis. «Pagulaste» stiili kohta on Soomes kirju-tatud eriuurimus.²⁹ Teos on oma mõõtmetelt kasvanud avaraks, Linnan-koski on täitnud enesele esitatud monumentaalsuse nõude. Sellegi teose arvustuses tõmmati võrdlusjooni maailmakirjandusega (paralleelide otsi-mine näikse üldse kombeks olevat) — küll S. Lagerlöfi «Jeruusalemi-miga», ka Lev Tolstoiga.

Eestis avaldati romaan pealkirjaga «Põgenejad» algselt jälle aja-lehes, seekord «Päevalehe» ja selle väljaande «Aeg» lisis raamatukaup-mehe ja kirjastaja Jakob Ploompuu tõlkes ning raamatuna samas tõlkes 1909. Teose tutvustused ajalehtedes olid väga kiitvad, hinnati kirjaniku tõepärast elukujutust ja hingeelu avamise sügavust.³⁰ Eriti tähelepanu-vääriv on «Virulase» kirjutus, kus on märgitud, et Linnankoski on uuema aja kirjanik oma tööde hingeelulise peenikese analüüsi poolest.³¹

Põhjalikuma retsensiooni romaanii uue tõlke ilmumise järel 1928. aastal (pealkirjaga «Pagulased», tõlkija L. Jaakson) kirjutas taas A. Palm, kes on süüvinud nii Linnankoski loomingusse kui ka kirjanikust Soomes kirjutatusse. Arvustaja on näinud autoriideede tugevat realiseerumist, tõstnud esile, et «Lauluga...» võrreldes on stiliseerimisest hoidutud. A. Palm hindas kirjaniku võimsat sisenägevust, täpsete ja kindlate vormivahendite kasutust, teose tugevat dramaatilisust.³²

«Pagulastest» on katkend kirjaniku loomingu iseloomustamiseks antud ka 1937. aastal koostatud raamatus «Valimik soome kirjandust» (koostajad B. Linde ja O. Kukkur).

J. Linnankoski tugevaid piibliainelisi draamasid «Simson ja Delila» ja «Jeftan tytär» («Jefta tütar») eesti keelde tõlgitud ei ole. Teatavasti on piibliainestik igaveste küsimuste ning dramaatilisusega kunstis ja kir-janduses palju kajastamist leidnud. Linnankoskile on eeskätt Vana Testa-ment jätkuvat juurdlemist pakkunud. Draama «Simson ja Delila» lähte-aine on saadud «Kohtumõistjate raamatu» 13.—16. peatükist. Linnankoski pole järginud rikast Simsoni-ainet käsitlevat kirjandust, küll leidub ta märkmeis vihje Rubensi maalile.³³

²⁸ *Tarkiainen, V.* Soome soomekeelsest kirjandusest. — Rmt.: Soome. Maa, rahvas ja kultuur. Tartu, 1924, 115.

²⁹ *Valkama, L.* Tutkimus Johannes Linnankosken «Pakolaisten» tyylistä. Kokkola, 1957.
³⁰ Johannes Linnankoski «Põgenejad». — Päevaleht, 1909, 20. okt.; X. Johannes Linnankoski «Põgenejad». — Postimees, 1909, 19. det.

³¹ R. J. Linnankoski «Põgenejad». — Virulane, 1910, 23. veebr.

³² *Palm, A.* Johannes Linnankoski: Pagulased. — Eesti Kirjandus, 1928, 11, 601—605.

³³ *Koskimies, R.* Johannes Linnankoski, 515.

Draamas «Simson ja Delila» (1911) on kirjanikule oluline erootika hävitav, isiksust halvav mõju, avaramalt aga mehe ja naise vahelise usalduse-usaldamatuse igivana konflikt. Iisraeli sangari Simsoni dilemmaks on valik kohusetunde või armastuse, oma rahvale ustavaks jäämise või erootikale allaandmise vahel. Viimasele allaandmine on saatuslik langemine. Simsoni nõrkus on ta armastuse tugevus. Vastuoluline on draamas Delila kuju. Delila (nagu A. H. Tammsaare Juudit) pole üheplaani-line karakter. Vilisti tütar ei ahvatle Simsonit oma jõu saladust paljastama mitte niipalju oma rahva vaenlase kahjutuks tegemise eesmärgil kui ehthaiselikkusest uudishimust. Pimedaks pistetud raevunud Simsoni nägemine vangikojas tugevdab naise armastust. Ja rahva kätte pilgata-vaks toodud vangile näitab ta tee sangarikkuse tagasisaamise võima-lusele, oma armastuse suurust osutades valmisolekuga templirusude all surra. Draama liigutav, kunstiliselt esileküündiv stseen on kõiges ohv-riks valmis ema ja oma süükoormat tunnetava poja kokkusaamine vang-las.

See on tugevate kirgede draama, mis osutab ülepääsmatule kiilule mehe ja naise vahel, igivanast ainest monumentaalsust ja üldkehtivust saades.³⁴

Näidendit on mängitud Soome Rahvusteatri ja Kuopios.

J. Linnankoski «Simsoni ja Delila» kõrval on huvitav meenutada ka meie Hugo Raudsepa «Kohtumõistja Simsonit» aastast 1924. See on Sim-soni draama raudsepalikus vormis. Ülisangar, väsinuna alatisest kohuse-täitmisest, jumalale ja usule fanaatilisest allumisest, mida nõuavad Iisraeli vanemad, tõstab mässu isikut ahistava ja tardunu vastu, nõrkusele mee-ldi järele andes.³⁵ Siiski toob ka Raudsepp oma kangelase tagasi kohu-semoraali juurde, viletsana, alandatuna, pimedaks torgatuna.

Johannes Linnankoski viimane näidend «Jeftan tytär» (1911) on hümn puhtale neitsilikkusele. Kirjaniku draamaloomingus on näidendit peetud kunstiliselt parimaks. Draama ainestik pärineb samuti «Kohtumõistjate raamatust». Jumalateenimise kohusele ning isa ja tütre armastusele on kirjanik lisanud veel konflikti ilmaliku armastuse ja sellest loobumise nõude vahel.

Jefta tütar Hagar, oodates võidukast lahingust koju oma isa ja armas-tatud noormeest, igatseb ilmalikku õnne. Jefta on aga võidu puhul lahing-us lubanud jumalale ohverdada kodus esimese vastutulija, kelleks osu-tub ta ainuke tütar. Raske sisevõitluse teevad läbi kõik kolm kangelast, kellest suurimaks tõuseb Hagar. Tema kindla tahte läbi — ohverdada end jumalale neitsina — saavutavad lõpuks siserahu mõlemad mehedki. Teos on täis ehtsat tundeelamust, hingeilu, poeesiat.

Hümn puhtale armastusele on ka liigutavalt kaunis jutustus «Hilja maitotyttö» («Karjatüdruk Hilja»), mis ilmus kogus «Sirpaleita» («Kilde»; 1913). See on sügavalt hingestatud peen meistritöö, hingeelulisi pooltoone ja varjundeid tabav. Nooruke Hilja, kes pidanud kogema langushetkegi elus, kerkeb hingeliselt kirgastatuna tõelise, puhta armastuse kaudu üli-õpilase Eino Yrjä vastu. Novell oli kavandatud osana rahva elu ja kul-tuuri arengut käsitlevale suurromaanile «Kolme Yrjää» («Kolm Yrjät»), kus keskne osa oluks Eino Yrjäl, kirjanikul. Raske haiguse — aneemia tõttu jäi teos kirjutamata.

«Karjatüdruk Hilja» avaldati Eestis 1920. aastal Helmut Pürkopi heas tõlkes (koos A. Järnefelti jutustusega «Huligaan») Looduse Universaal-biblioteegi sarjas Tartus.

Kogu «Sirpaleita», mille kirjanik oma viimasel eluaastal kiirustades kokku pani majandusliku kitsikuse sunnil, pole kunstiliselt ühtlane ja

³⁴ Mäittälä, L. Elämän tulipunakukka, 169.

³⁵ Tavel, L. Hugo Raudsepp. — Rmt.: Eesti kirjanduse ajalugu. IV. Tallinn, 1981, 456.

sisaldab ajaliselt erinevaid töid. Neist mitmed on meil ajalehtedes-ajakirjades ilmunud, nagu romantilis-pateetilised «Noorusele», «Hümn mehele», «Jaaniöö unenägu», aga ka külajutt «Kui nüüd kord jõulud on».

Kirjaniku enese kõige viimaseks ilukirjanduslikuks tööks peetakse legendil põhinevat jutustust «Jyrkänkallio herra» («Jyrkänkallio isand»; 1913).

18. oktoobril 1913, keskkoolingukavatsusi, katkes selle anderikka ja teotahtelise inimese elutee Helsingi Diakonissihaias. Elu viimased aastad oli ta perega asunud kodukülas Vakkolas oma suvilas. Koos soome rahvaga leinas Johannes Linnankoski eesti lugeja. Linnankoski elu ja ta loomingut meenutatakse mitmes kirjutises ülevas stiilis.³⁶

Linnankoski teoste väljaandmine Eestis jätkus, intensiivsetes Eesti Vabariigis eriti 1920. aastail. Kirjaniku 100. sünniaastapäeva tähistati meil juba viidatud A. Nagelmaa artikliga.

Johannes Linnankoski — aatemees ja kunstnik — jättis enesest järele hinnalise pärandi. Ajakirjaniku ja ideoloogina jättis ta oma rahvale sõnumi — hinnatagu tõelisi väärtusi, täiustatagu end sisemiselt, ärgu poliitikute omavahelistes kempemistes unustatagu rahvale ja riigile olulisimat. Kirjanikukuulsuse saavutas ta liites sisimale kutsumusele hiiglasliku enesedistsipliini ja töö, arendades oma kunstnikukäekirja järjest küpsmaks ja täiuslikumaks. Linnankoski üldnimlik ja igavesi küsimusi käsitlev looming ootab meie taasavastamist. Aktuaalne on see alati, meil aadete kaotamise ohus eriti praegu.

³⁶ V. E[rnits]. Johannes Linnankoski †. — Postimees, 1913, 1. aug.; Johannes Linnankoski †. — Tallinna Teataja, 1913, 2. aug.; Meie Elu, 1913, 6. aug.; Päevaleht, 1913, 2. aug.

Esitanud T. Seilenthal

Toimetusse saabunud
3. V 1991

Mall REINOLD

KNOWN AND UNKNOWN JOHANNES LINNANKOSKI

In the cultural contacts between Estonia and Finland literary translations and their popularization have always played an important role.

The present article deals with the work of Johannes Linnankoski (real name Vihtori Peltonen) and its reception in Estonia.

J. Linnankoski (1869—1913) — a well-known journalist and public figure from Porvoo — made his successful literary debut in 1903 with *Ikuinen taistelu* (*Eternal Fight*), a drama on biblical subjects. It was introduced to the Estonian reader in 1905.

The Song of the Blood-Red Flower — his novel of wandering in the neoromantic trend reveals besides the author's own experiences also the spiritual and emotional world of the Finnish people. The novel became the very first bestseller in Finland and Linnankoski's fame spread far and wide over the borders of his native country when the book was translated into 19 languages. The novel was very popular in Estonia as well and saw six publications, the last in 1939.

Linnankoski was at his literary best in his mature peasant novel *Pakolaiset* (*The Fugitives*; 1908) that represents psychological realism. It was published in Estonian first in 1909 and again in 1928 when psychological realism as a trend was popular here, too.

In 1914 *Taistelun Heikkilän talosta* (*Struggle for the Heikkilä Farmstead*) was translated into Estonian. It is a story about the relationship between crime and punishment (written in 1907). A few stories from his collection *Sirpaleita* (*Fragments*; 1913) have also been translated into Estonian. In 1928 one of them — *Hilja maitotyttö* (*Milkmaid Hilja*) was published as a separate book here.

Linnankoski's biblical dramas *Simson ja Delila* (*Samson and Delilah*) and *Jeftan tytär* (*Jephta's Daughter*) have not yet been translated into Estonian.

His translations made him familiar to the Estonian reader of that time. By now, however, the gap in translating and publishing has grown over fifty years wide and the present Estonian reader does not know the work of the well-known Finnish classic. His powerfully humane books full of eternal queries are worth rediscovering in Estonia, though.

Малл РЕЙНОЛД

ИЗВЕСТНЫЙ И БЕЗВЕСТНЫЙ ИОХАННЕС ЛИННАНКОСКИ

Культурные связи Эстонии и Финляндии осуществлялись через издание переводной литературы, знакомившей читателей обеих стран с новыми именами и произведениями.

В статье дан обзор творческого наследия одного из классиков финской литературы — Иоханнеса Линнанкоски (1869—1913; наст. имя и фамилия Вихтори Пелтонен). И. Линнанкоски, известный журналист и общественный деятель из Порвоо, дебютировал в литературе драмой на библейский сюжет «Вечная борьба» (1903), написанной в неоромантическом стиле. Эстонский читатель познакомился с этим произведением в переводе в 1905 г.

Широкую известность И. Линнанкоски принес неоромантический роман-путешествие «Песнь об огненно-красном цветке» (1905), где он не только описал свои личные впечатления и переживания, но и раскрыл мир мыслей и чувств финского народа. Увлекательный сюжет, попытка решить вечные проблемы свободы, любви сделали этот роман первым бестселлером в финской литературе. Он был переведен на 19 языков, в том числе и на эстонский (1906). В Эстонии он пользовался большой популярностью, выдержал шесть изданий, в последний раз в 1939 г.

К числу наиболее зрелых произведений писателя можно отнести психологическую повесть «Драма крестьянина» (1908). В Эстонии она впервые была издана в 1909 г., повторно — в 1928 г., когда в эстонской литературе вновь нарастала волна психологического реализма.

В 1914 г. в Эстонии был опубликован рассказ «Борьба за хутор Хейккеля» (1907), в котором писатель тоже поднимает одну из вечных проблем — тему преступления и наказания. В 1928 г. вышел отдельной книгой психологический рассказ «Пастушка Хилья».

Драмы И. Линнанкоски на библейские мотивы «Самсон и Далила» и «Дочь Эфты» (1911) в Эстонии не издавались.

Пик популярности И. Линнанкоски в Эстонии пришелся на 20-е годы. Прошло более 50 лет, и некогда широко известное имя предано у нас забвению. Однако те вечные вопросы, которые он поднимал в своих зрелых произведениях, достойны того, чтобы о них поразмышлял и современный читатель.